

Cvetković Brdo 12, štagalj (foto: V. Huzjak)
Cvetković Brdo 12, a barn (Photo V. Huzjak)

Ksenija Marković

Institut za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu
 Odjel za povijest umjetnosti
 (vanjski suradnik)

Izvorni znanstveni rad
 predan 8. 3. 1989.

Majstori tesari – graditelji tradicijske arhitekture u Turopolju

Sažetak

Imena majstora, tesara, palira, cimermana – graditelja tradicijske arhitekture s područja Turopolja – možemo pratiti na osnovi zapisa koje su oni ostavljali bilo na podvlaci, sljemenu, bilo na uličnom zabatu, bilo na nekoj gredi u ganjčeku, a saznajemo ih i na osnovi kazivanja. Uz imena graditelja ucrtane su godine gradnje te različiti ukrasi, više geometrijski, a manje figurativni. Na kućama građenim u drvetu, a nastalim do drugoga svjetskog rata, očituje se religiozna i nacionalna pripadnost kroz kratke slogane ili upotrijebljene boje. Tehnika gradnje horizontalno slaganim platicama, spajanim drvenim klinima (moždenicima) na različite sijekove (hrvatski i njemački), najvjerojatnije je bila poznata već u vrijeme doseljenja Južnih Slavena (6. stoljeće), a održavanje te jednostavne tehnike građenja do u 20. stoljeće možemo zahvaliti prirodnom faktorom: postojanju šuma hrasta lužnjaka i kimjaka te kulturi građenja u ovim prostorima. Radijus kretanja putujućih družina majstora tesara s njihovim vodom partije nije bio velik. Ipak je primjetno da se češće gradilo u susjednim selima negoli u rodnome mjestu.

Na osnovi sakupljene dokumentacije u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu o drvenoj tradicijskoj arhitekturi s područja općine Velika Gorica mogu se ustanoviti dva perioda intenzivne izgradnje u hrastovini, i to od 1901. do 1913. i od 1920. do 1939. Nakon tog vremena još se tu i tamo grade na tradicionalan način objekti koji služe u kulinarско-gastronomске svrhe (ljetna kuhinja i krušna peć).

Uz izgradnju u drvetu vezan je društveni načini života u obiteljskim zadrugama od kojih su mnoge, u Turopolju, bile plemenite.

Arhitektura građena u hrastovu drvetu sve više iščezava iz naših krajolika, a poznato je da se tijekom nekoliko stoljeća na području sjeverozapadne Hrvatske¹ gradilo isključivo u tom materijalu, koji je bio dostupan i siromašnijem sloju stanovništva.

Na području općine Velika Gorica, u Turopolju, još i danas se mogu vidjeti sakralni i profani spomenici građeni u drvetu. Izuzetna brojnost drvenih kurija,² uz niz lijepih drvenih kapele³ te stambenih i gospodarskih spomenika narodnog stvaralaštva, čini ovo područje Turopolja zanimljivim i značajnim u spomeničkom smislu.

Tradicijska arhitektura bila je uvjetovana ekonomsko-društvenim načinom života. Živjelo se u obiteljskim zadrugama koje su se bavile ekstenzivnom poljoprivredom. U obiteljskim zadrugama živjelo se sve do prve polovice ovoga stoljeća, o čemu nam svjedoče postojeći arhivi.⁴ Obiteljska zadruga okupljala je po nekoliko generacija iste obitelji pod jednim krovom, uz jednu peć. Živjelo su u *čardacima*, koji su samo u vertikalni izjednačeni s kurijama, plemićkim kućama, dok su tlocrtno izduženi i tročlane razdiobe prostora a i manjih su dimenzija. Prizemlje *čardaka* bilo je nekada u gospodarskoj namjeni, a danas je većinom u stambenoj funkciji kao i kat. Neke obitelji živjele su u zadružnoj, prizemnoj *hiži*, koja također ima tročlanu razdiobu prostora. Mladi bračni parovi spavali su u *komori*, samostalnoj, jednoprostornoj kućici u kojoj nije bilo peći. Na *dvornome mjestu* (lat. fundus curialis)⁵ nalazimo i danas ljetnu kuhinju, *kuharnu*, manjih omjera, uz koju je prigradena krušna peć. Od gospodarskih objekata ostale su u malom broju ušćuvane staje, sjenici, kukuruzarnici itd.

Na području općine Velika Gorica istraživanja tradicijske arhitekture, zvane u svijetu a i kod nas još i *vernakularnom*, *seljačkom*, *narodnom*, *folklornom*, *spontanom*, započela su sedamdesetih godina u okviru redovne djelatnosti Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu. Pažnju konzervatora u to doba privlači spomenik i njegova okolina. Metoda rada otad se nije promijenila. Terenskim promatranjem prikupljaju se podaci prema upitniku zvanom evidencijski list, koji uz osnovne podatke i opis objekata sadrži dataciju objekta, ime autora, materijale te valorizaciju objekta. Od 1971. do 1989. sakupljena je na taj način dokumentacija za 174 objekta, od kojih su potpuno dokumentirane gotovo sve drvene kapele, tj. uz arhitektonsku snimku i fotografiju učinjeni su i tehnički opisi, dok su kurije te ostali stambeni i gospodarski objekti tradicijske arhitekture dijelom dokumentirani, tj. uz opise za poneke postoje arhitektonske skice i fotografije.

Istražujući tradicijsku arhitekturu otkrivamo prostor kao fenomen, kao skladnu kreaciju majstora graditelja i prirode. Uviđamo da sve donedavno mudrost prostora nije bila čuvana unutar usko posvećenog kruga stručnjaka,⁶ već se prenosila s generacije na generaciju. Uzroke prekida prenošenja ovih vrijednosti treba tražiti u društveno-ekonomskim zbivanjima i izmjeni društveno priznatih vrijednosti.

Konstruktivne karakteristike građenja horizontalnim slaganjem platica, spajanim drvenim klinovima, *moždenicima*,⁷ na različite sijekove⁸ osnovna je odlika koja povezuje sakralne i profane spomenike ne samo na području Turopolja već i sve građevine građene na taj način na širokom području od Rujana u Skandinaviji do Jadrana na jugu, te na istoku od Poljske i Ukrajine sve do Irana,⁹ a na zapadu do Švicarskih Alpi.

Logičnost ovakve konstrukcije i razborito stvaranje prostora te prirodni smisao za sklad oblika¹⁰ već su otrprie utvrđene

Rakaraje 17, hiža (foto: K. Marković)
House, Rakarje no. 17 (Photo K. Marković)

vrijednosti. Datacija tradicijske arhitekture jest dvostruka. S jedne strane možemo kroz povijest pratiti određen građevinski element ili način gradnje do onog povijesnog trenutka do kojeg imamo pisanih podataka. S druge strane konstatiramo da je određeni spomenik izgrađen one godine kojom je i obilježen. Tako se npr. tročlana tlocrtna dispozicija, uz neke druge konstruktivne elemente, otvoreno ognjište s boltom,¹¹ ponavlja od srednjeg vijeka do 20. stoljeća, dok postoji velika vjerojatnost da je vez na tzv. *hrvaški vugel* još i stariji. U *čardacima* i *hižama* datacija je upisana, tj. urezana na podvlaci, *sljemenu*, u najvećoj prostoriji, a katkada iznad ulaznog prostora, najčešće na uličnom, zabatnom pročelju. Uz dataciju i imena vlasnika, urezani zapisi koje nalazimo kao znak IHS¹² ili kao cjelovita imena i prezimena, svjedoče da su tradicijsku arhitekturu turopoljskog područja gradili domaći majstori. Ova imena majstora pratimo do kraja 19. stoljeća.

Buševac, Kolodvorska 10, hiža, u tzv. *prvoj hiži* na *sljemenu* stoji ucrtano ime i godina: *Tomo Reščak, tesar, god. 1912*. Hiža je građena na *njemačke vugle*, vel. cca 15 × 6 m.

Buševac 63, hiža, na uličnom pročelju u drvetu je urezano: *Čitaj sagrađeno 1911. Bog i Hrvati živjeli u slogi, Petar pl. Rogić gospodar, Duro Janković, tesar*. Hiža je građena na *njemačke vugle*, vel. cca 16 × 6 m.

Buševac 69, hiža, na uličnom pročelju upisano je s lijeve strane: *Janko Rožić kućevlasnik*, a s desne je strane godina građenja 1922, *Duro Hlapec tesar*. Ispod ova dva teksta slijedi zapis: *Vjera u Boga i seljačka sloga*. Hiža je građena na *njemačke vugle*, vel. cca 15 × 5 m.

Buševac 77, *čardak*, u katnoj prostoriji na tzv. *sljemenu* bojom

je upisana 1908. *Čardak* je građen na *njemačke vugle*, vel. cca 5 – 11,5 m.

Buševac 95, *čardak*, u katnoj prostoriji na tzv. *sljemenu* urezana je 1898. *Čardak* je građen na *njemačke vugle*, vel. cca 15 × 6 m.

Hrašće 45, hiža, prema kazivanju građena 1864. na *njemačke vugle*, vel. cca 15 × 6 m.

Hrašće 85, crtorezom na *sljemenu* u tzv. *prvoj hiži* stoji zapis: *Bolto i Grgić 1877. g.* Prema kazivanju vlasnika to su imena *palira*. Hiža je građena na *njemačke vugle*, vel. cca 14 × 6 m.

Kobilici 63, prema kazivanju *hižu* je gradio *cimerman* Josip Vraneša iz Bukevja. Na drvenoj stijeni do ulaza stoji ucrtana 1910. Hiža je građena na *njemačke vugle*, vel. cca 10 × 5 m.

Kobilici 65, na *sljemenu* je ucrtana 1920. Hiža je građena na *njemačke vugle*, vel. cca 10 × 6 m.

Kobilici 68, prema kazivanju *hižu* je gradio *cimerman* Gustav Belec iz Obeda 1910. Hiža je građena na *njemačke vugle*, vel. cca 12 × 6 m.

Kobilici 96, na zapadnom zabatu crtorezom i bojom stoji zapis: *kuće vlasnik Stjepan Jajnečić, tesar Juraj Vitez i drugovi 1924. godine*. Građena na *njemačke vugle*, vel. cca 12 × 5 m.

Kobilici 102, na uličnom je pročelju u crtorezu napis: *vlasnik Stjepan Brigljević i sin – tesar Juraj Vitez i drugovi*. Hiža je građena na *njemačke vugle*, vel. cca 13 × 5 m.

Mala Kosnica 3, *hižu* su prema kazivanju gradili *cimermani* Joško Novoselec iz Črnkovca, Jakob Graničar iz Obrezine, Okujec iz Okuja i Špičke iz Črnkovca. Na *sljemenu* u tzv. *prvoj hiži* urezana je 1901. Hiža je građena na *njemački vuglić*, vel. cca 13 × 5 m.

Buševac 95, čardak (foto: K. Marković)
 Buševac 95, »čardak« (Photo K. Marković)

Kuće, Horvatićeva ul. 103, na gredi u tzv. *ganjčeku* urezano je: *Janković Marko, 1896. g.* (vjerojatno vlasnik). Čardak je građen na *lastin rep*, vel. cca 14 × 6,5 m.

Kuće, Horvatićeva 109, na *sljemenu* je urezana 1865. te *Ante i Mato Puceković* (najvjerojatnije vlasnici). Čardak je građen na *njemački vugel*, vel. cca 8 × 5 m.

Mala Mlaka 39, na uličnom pročelju ucertano je: *Mnogo ljeta sretni bili, mnogo ljeta živio Bog s nami, Bog poživi koj uživa ovu kuću, radeno 1927.*

U lijevom uglu ucertano je:

Duro Cvetković kuće vlasnik, a u desnom: Poduzetnik Puceković, tesar Josip Malčević

Hiža je građena na *njemačke vugle*, vel. cca 15 × 6 m.

Mićevac, Ulica glavna 73, prema kazivanju kuću su gradili 1935. Ivan Gučić, Đuka Lopec i Jura iz Donjeg Podotočja i Čiča. Hiža je građena na *nemške vugle s poberufima*.

Mraclin, Ul. L. Galekovića 15, čardak građen 1907. na *njemačke ugle*, vel. cca 11 × 5 m.

Obrezina 51, *hižu* su prema kazivanju gradili Markaši iz Hrušćice 1906. Hiža je građena na *njemačke vugle*.

Petina 4, na *sljemenu* je urezana 1909. Hiža je građena na *njemačke vugle*, vel. cca 8 × 5 m.

Pleso 34, polovica nekadašnje velike zadružne hiže. U ovoj hiži očuvano je *sljeme* iz 1795. Hiža je građena na *hrvatske vugle*, vel. cca 18 × 6,5 m.

Pleso 63, polovica zadružne hiže iz 1902. Hiža je građena na *njemške vugle*, vel. cca 12 × 5 m.

Pleso 69, polovica zadružne hiže (druga je polovica na br. 34), na *sljemenu* je crtorezom upisano: *Georgio et Ladislao Klarich Letto 1795. 5. Majfusa*. Hiža je građena na *hrvatske vugle*, vel. cca 10 × 6 m.

Pleso, Nazorova 159, prema kazivanju kuću su gradili 1925. Šapković, Kušević, Šafranić i Jandriš. Hiža je građena na *nemške ugle s poberuhima*.

Pleso, Ulica palih boraca 38, na zabatu je ucertano: *Vlasnik SN 1926. Tesar PN ID*. Hiža je građena na *nemške vugle s poberuhima*.

Rakarje 17, prema kazivanju *hižu* su gradili tesari iz Črnkovca Joso Novoselec i Joža Podijjan. Na *sljemenu* je urezana 1912. Hiža je građena na *njemške vugle*, vel. cca 20 × 6 m.

Sasi 24, *hiža* je građena na *njemške vugle*, vel. cca 20 × 6 m u *družinskoj hiži*. Urezana je na *sljemenu* 1895.

Staro Čiče 30, prema kazivanju *hižu* su gradili *cimermani* iz Okuje 1906.

Ščitarjevo 6, Kotelo, *hiža* je građena 1896. na *njemački ugao*.

Ščitarjevo 9, Drenje, *hiža* je građena 1913. na *njemačke ugle*.

Ščitarjevo 17, krušna peč građena 1953.

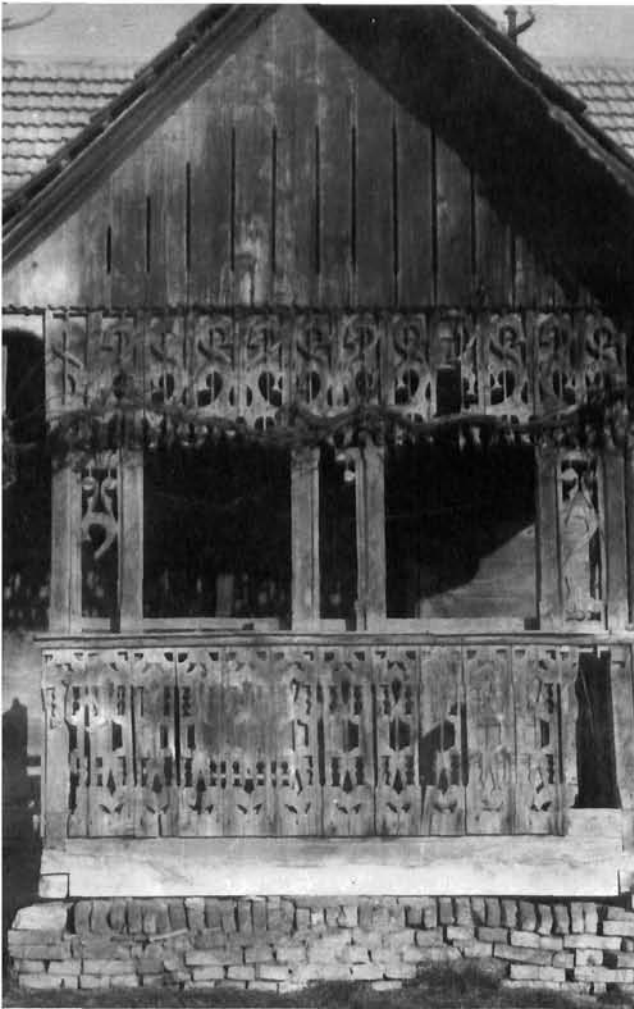
Ščitarjevo 8, *hiža* je građena na *hrvatske vugle*, vel. 12 × 5 m.

U *hiži* na *sljemenu* bila je ucertana 1763. Hiža je 1984. izgorjela.

Ščitarjevo 69, na *polutanu, ganjku*, ucertano je: *Faljen Isus i Marija*, kućevlasnik Mato Sarača. Hiža je građena na *njemački ugao*, vel. 10, 60 × 4, 30 m.

Velika Mlaka, Omladinska 9, *hiža* je građena 1910, a gradio ju je seoski majstor Stjepan Smolčić na *nemške ugle*.

Velika Mlaka, Omladinska 6, zidana ljetna kuhinja, *kuharna*,

Buševac 63, rezbaren ulazni prostor trijema, ganjk hiže (foto: K. Marković)
 Buševac, no. 63, carved porch and »ganjček« (Photo K. Marković)

Hotnja 35, hiža (foto: K. Marković)
 Hotnja 35, a house (Photo K. Marković)

Bukevje 117, čardak i kuharna s krušnom peći (foto: K. Marković)
 Bukevje 117, »čardak« and summer kitchen with bread oven (Photo K. Marković)

na zabatnom pročelju uz stiliziran lik vatrogasca s kacigom stoji 1958. i inicijali A. S.

Velika Mlaka, Omladinska 7 (198), hižu su gradili seoski majstori pred 100 godina na *nemške ugle*.

Velika Mlaka, Omladinska 15, hižu su gradili seoski majstori na *nemške ugle*.

Velika Mlaka, Omladinska 17, hižu su gradili seoski majstori pred 100 godina na *hrvaške vugle*.

Velika Mlaka, Omladinska 190, drvena komora stara oko 80-100 godina, građena na *nemške ugle*.

Velika Mlaka, Omladinska br. 230, hižu je gradio Šestok iz Poljane 1907. na *njemački vugel*, vel. cca 12 × 5 m.

Velika Mlaka, st. br. 232, kuća je kupljena u Peščenici, vel. cca 13 × 5 m.

Velika Mlaka, Seline brigade 7, na *slemenu* je urezano *IHS*, osmerokraka *rozeta*, likovi *vola* i *konja* i ime vlasnika te 1896. Hiža je građena na *nemške ugle*.

Velika Mlaka, Seline brigade 16, na zabatu je ucrtana 1939. Hiža je građena na *nemške vugle*.

Velika Mlaka 34 (11), na zabatu je 1939.

Velika Mlaka, Ul. I. L. Ribara 23, na *sljemenu* je urezana 1887. Hiža je građena na *nemške ugle*.

Velika Mlaka, Ulica I. Mladena 15, na *slemenu* je 1924. Hiža je građena na *nemške ugle*.

Velika Mlaka, Ulica I. Mladena 16 (220), na gredi je urezana 1866. Hiža je građena na *nemške ugle*.

Velika Mlaka, Ulica Ivana Mladena 24, hižu je gradio Zavod »Higijena« iz Zagreba 1928. na *nemške ugle*.

Velika Mlaka, Seline brigade 34 (11), hiža je građena 1939, datacija na zabatu.

Velika Mlaka, V prilaz Seline brigade 2, hiža je stara oko 100 godina.

Velika Mlaka, IV prilaz Seline brigade 1 (66). Prema kazivanju hižu su gradili seoski majstori na *nemške ugle* pred 100 godina.

Velika Mlaka, J. Suše 66. Prema kazivanju hižu su gradili seoski majstori, a hiža je stara više od 150 godina.

Veleševac 25, kuharna (foto V. Huzjak)
Veleševac 25, summer kitchen (Photo V. Huzjak)

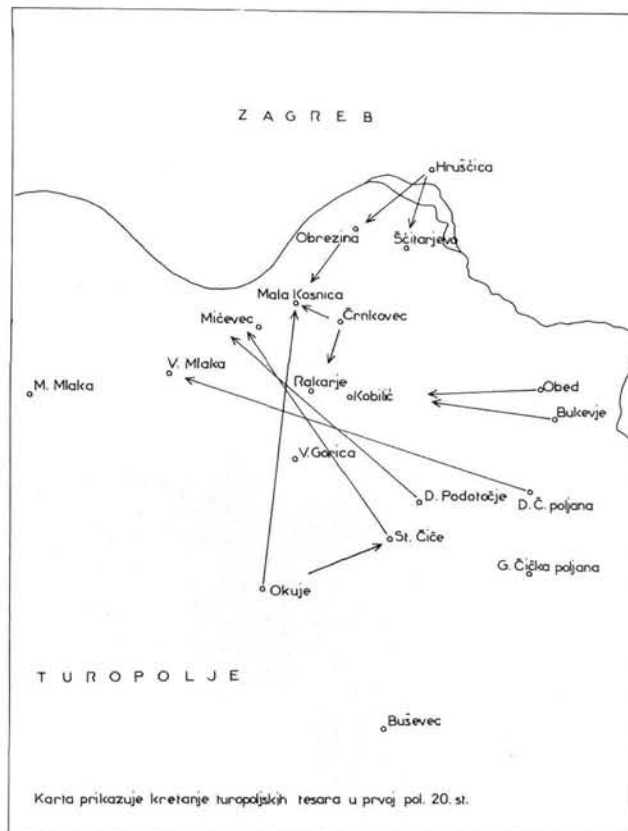
Analizirajući iznesene podatke možemo zaključiti da su na području Turopolja tijekom prve polovice 19. stoljeća postojala živahna kretanja različitih skupina majstora, tesara, *cimermana*, *palira*, koji su zajedno s poduzetnikom, kao što je bio Puceković u M. Mlaki, ili tzv. *vodom partije*, kao što je bio Juraj Vitez iz Kobilića s drugovima Čužićem i Trupčevićem, grupno i organizirano gradili kuće u drvetu (prilog: karta kretanja tesara). Majstori su putovali iz sela u selo, već prema potrebama. Da li im je to bilo i jedino zanimanje, trebalo bi tek ustanoviti budućim istraživanjima. Iz usmenih kazivanja saznajemo da su Okujci, tesari iz Okuje, gradili u Starom Čiču i Maloj Kosnici, iako je i u Starom Čiču bilo domaćih majstora, kao što su to bili Đuka i Juro Lopec, a oni su opet gradili u Mičevcu. Majstori Špičke, Jozo-Joško Novoselec i Podlijan iz Črnkovca gradili su u Maloj Kosnici i Rakarju. Markaši iz Hrušćice gradili su u Ščitarjevu i Obrezini, dok je Jakob Graničar iz Obrezine gradio u Maloj Kosnici, a Gustav Belec iz Obeda u Kobiliću kao i Josip Vraneša, tesar iz Bukevja. Još 1971. u Kobiliću je bio tesar Đuro Kirinić. U Buševcu su kuće

gradili Tomo Reščak, Đuro Janković i Đuro Hlapec, u Plesu: Kušević, Šafranić, Jandriš i Šapković, u Velikoj Mlaki gradio je Stjepan Smolčić, a i Šestok iz Poljane Čičke.

Sva nabrojana sela gravitiraju sjeverno i sjeveroistočno uz desnu obalu Save, osim Hrušćice, koja se nalazi s lijeve obale u općini Dugo Selo.¹³ Sva su sela blizu jedno drugom, osim što je selo Okuje najjužnije, Mala Mlaka najzapadnije, Obed najistočnije i Hrušćica najsjevernije. Radijus kretanja tesara nije bio velik. Ipak je značajna činjenica da su to bile domaće grupe tesara.

Već u 19. stoljeću postoje u Hrvatskoj čitave grane domaćih samostalnih obrtnika.¹⁴ To su bili vješiji majstori sa sela koji su umijeću i znanju bili poučeni od starijih generacija, te su tradicijom preuzeli stare tehnike, a katkad su ponešto preuzimali i iz gradskih ili drugih susjednih kultura, kao što npr. radnici iz inozemstva danas unose novosti u izgradnji i na ostalim područjima kulture i načina života.

Obrt je najprije bio dopunsko zanimanje uz poljoprivredu.

Kretanja turopoljskih tesara u prvoj polovici 20. stoljeća (kartu izradila dipl. ing. arh. D. Kisić)
Migrations of Turopolje carpenters in the first half of the 20th c, chart designed by D. Kisić

Oko sredine 19. stoljeća u zagrebačkoj županiji, prema podacima R. Bičanića, bio je registriran 21 tesar i 10 tokara, a istodobno je u varaždinskoj županiji registrirano 38 tesara i 41 tokar, u križevačkoj županiji 15 tesara i 5 tokara.¹⁵ Ova razlika u broju tesara proizlazi i iz različitih tehnika gradnje. U križevačkoj županiji gradilo se drukčijom tehnikom, tzv. *na kanate*, tj. samo dijelom u drvetu, dok se veći dio ispunjava ciglom i blatom.

Promatrajući vremenski slijed od 18. stoljeća do danas i uspoređujući tradicijsku arhitekturu 18. stoljeća (od koje su preostala još dva primjera, i to u Šćitarjevu, br. 8 iz 1763. godine i pola zadružne *hiže* Klarić u Plesu iz 1795. godine) s tradicijskom arhitekturom 19. i 20. stoljeća, naizgled nam se čini da se vanjski izgled kuća nije bitno mijenjao. Najveće promjene doživljava krovništvo, koje je nekad bilo pokriveno raženom slamom, *škopom*, i zbog toga se gradilo na četiri vode, a bilo je vrlo visoko i strmo. Novim pokrovom od biber crijepa krovništvo se smanjuje i počinje se graditi poluskošeno na zabatima. Kuće iz 18. stoljeća volumenom i oblikovno vrlo su slične onima iz 19. stoljeća, koje nalazimo u naseljima Hrašće, Sasi, Bukevje, Kuće u Velikoj Mlaci i Buševcu. Ova sličnost možda proizlazi iz lakoće prekrivanja drvenih kuća, o čemu nam svjedoči niz primjera na područjima gdje postoji arhitektura građena u drvetu.

Tijekom 20. stoljeća događale su se skokovite izmjene u tempu izgradnje, koje su bile uzrokovane prvim i drugim svjetskim ratom. Potrebno je naglasiti činjenicu da se poslije drugoga svjetskog rata kuće u drvetu više ne grade. Dva su perioda intenzivne izgradnje, i to od 1901. do 1913. te od 1920. do 1939. Ipak se 1958. u Velikoj Mlaci gradi ljetna kuhinja,

kuharna, a 1953. godine u Šćitarjevu se gradi krušna peć. Stari, poznati, tradicionalni kulinarski užici nadvladali su jednostavnija i brža rješenja potrošačkog društva naviklog da kupuje već polugotove ili gotove proizvode, te su vlasnici očito odlučili sami peći kvalitetniji kruh.

Iz obilja spomeničke građe s turopoljskog područja izdvaja se stambena tradicijska arhitektura. Drvena stambena arhitektura Turopolja uveliko je ukrašena rezbarijama, i to uz pomoć različitih tehnika, crtorezom, izrezivanjem, na proboj, tokarenjem. Motivi su geometrijski ili figurativni. Ukrasi su najbogatiji pri ulazu u kuću, oko prozora i zabata. Crtorezom, a i u boji, najčešće se su na uličnom zabatu isticale nacionalna i religiozna, kršćanska pripadnost u sloganu: *Bog i Hrvati živjeli u slogu, Vjera u Boga i seljačka sloga, Faljen Isus i Marija, IHS* ili motivima križa i kaleža izvedenih izrezivanjem. Uglovi su se često bojili crvenom, bijelom i plavom bojom, naizmjenice, oponašajući tako zastavu i označavajući pripadnost zemlji i narodu. Vrlo često pojavljuje se kao ukras šesterolatična rozeta, koje nas simbolika može odvesti u vrlo ranu povijest, a i rasprostranjenost ovoga motiva u svijetu je značajna.

Realistički prikazi domaćih životinja vrlo su rijetko prisutni na drvenoj arhitekturi Turopolja. Ipak likove vola i konja možemo pronaći starijim prikazima, jer ih nalazimo na kućama iz 19. stoljeća. Obje su životinje vezane uz način života poljoprivrednika; vol je dragocjen pomagač kao i konj, pa su štovani na mnoge načine, i kroz ove likovne prikaze i tijekom izvođenja životnih i godišnjih običaja (kao npr. za Badnjak, Jurjevo, uz posmrtno običaje itd.). Prikaz vatrogasca s kacigom, koji svojim likom unaprijed štiti drvenu kuću od najvećeg zla – požara, novijeg je datuma.

Bilješke

1
Andela HORVAT u knjizi *Barok u Hrvatskoj* (Zagreb, 1982) na str. 74 prikazuje kartu nestale drvene arhitekture s područja kotara Koprivnice.

2
Od ukupno 8 drvenih kurija s područja cijele Hrvatske, ovdje u Turo-polju nalazimo čak 4 drvene kurije: kuriju Zlatarić i Pintar u Bukevju, kuriju Bedeković u Donjoj Lomnici i kuriju Alapić u Vukovini.

Obilna dokumentacija o kurijama sakupljena je u radu Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture SRH koji se pojavio šezdesetih godina i interno se upotrebljava.

Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu podnio je 1978. prijedlog najnužnije sanacije s predračunom troškova zahvata za četiri kurije, međutim problem privatnog vlasništva sprečava konačno očuvanje.

3
Durdica CVITANOVIĆ, *Turopoljske ljepotice*, Kaj, 5-6, Zagreb, 1974, str. 65-105.

4
U Arhivu zadružnog povjerenika Historijskog arhiva u Zagrebu za kotar Veliku Goricu postoje dosjei pojedinih obiteljskih zadruga koje su se dijelile potkraj 19. i na početku 20. stoljeća. Tako npr. za zadrugu Roginić, kbr. 2, iz Okuje (spis br.: 107/VG) dioba je proglašena pravomoćnom 31. kolovoza 1926. Zadruga Golubić, kbr. 23, iz Okuje (spis 1016/MG) podijeljena je par godina prije 31. ožujka 1939, a zadružno dvorište nepodijeljeno se i dalje uživa.

Zadruga Zagorec, kbr. 3, iz Okuje (spis 1029/VG). Odlukom od 24. veljače 1942. još uvijek se pojedini dijelovi zadružnih nekretnina upisuju na zadrugu koja se sastoji od obitelji Zagorec Đure, kbr. 59, Zagorec Mate, kbr. 3, Zagorec Franje, kbr. 46, i Zagorec Josipa, kbr. 64.

Prema posjedovnici od 7. listopada porezne općine Kosnica, Kotarskog suda Velika Gorica (br. spisa 91 VG), gruntovni uložak 150, u Plesu se navode plemenite zadruge: Šapković, kbr. 2; Trbić, kbr. 4; Mikulčić, kbr. 5; Kušević, kbr. 6; Plepelić, kbr. 7 i 8; Klarić, kbr. 10; Čužić, kbr. 15. Bez oznake da su plemenite navode se zadruge Jendriš, kbr. 1; Vitez, kbr. 4, i Župetić, kbr. 5, te Katerman, kbr. 9. U Rakarju se navode sljedeće plemenite zadružne obitelji: Klarić, kbr. 1; Graber, kbr. 2, i Mirenić, kbr. 3.

5
E. LASZOWSKI i J. BARLE, *Povijest plemenite općine Turopolje*, Zagreb, 1911, str. 103.

6
Ivo MAROEVIĆ, Kaj, br. 11, Zagreb, 1974, str. 89.

7

Milovan GAVAZZI, *Narodno stvaralaštvo*, svezak 41-43, Beograd, 1972, Moždac, str. 75-80. O istom elementu govori M. GAVAZZI u knjizi: *Vrela i sudbine narodnih tradicija*, Zagreb, 1978, str. 14.

8

A. FREUDENREICH, *Kako narod gradi*, Zagreb, 1972, str. 316 i 151-160.

9

Vež na tzv. hrvatski sijek u Rumunjskoj se naziva na rumunjski sijek. Ovaj način veza poznat je u svim krajevima gdje se gradi horizontalno slaganim platicama. Starost ovog načina veza možda bismo mogli tražiti u prehistorijskim sojenicama.

J. STRZYGOWSKI u knjizi *O razvitku starohrvatske umjetnosti*, Zagreb, MCNXXVII, str. 83-95, prvi govori o prostornom raširenju načina gradnje horizontalno slaganih brvi.

S. GVOZDANOVIĆ u *Povijesti arhitekture*, Zagreb, 1962, str. 54 i 55, govori o razvoju grčkog hrama od sojenice.

10

D. CVITANOVIĆ, *Stoletni kaj kolendar*, br. 12, Zagreb, 1973, str. 36. u članku *Kako narod gradi*, i T. PREMERL, Kaj, br. 11, Zagreb, 1974. *Bogatstvo narodnog graditeljstva*, str. 28.

11

Ivan Krstitelj TKALČIĆ, *Monumenta historica lib. reg. civ. Zagrabiae (dipl. 1093-1399)*, Zagreb, 1889, str. 23.

12

Lj. TOPALI, *Drvene crkvice i seljačko drveno graditeljstvo u Turo-polju*, Zagreb, 1941, str. 24 i 25.

13

Hruščica, nizinsko naselje uz lijevu obalu Save, miješane, tradicijske i nove izgradnje. Hruščica je, navodno, u prošlosti imala jače veze s prekosavskim naseljem Ščitarjevom u kojem su se nekada pokapali stanovnici Hruščice (Elaborat konzervatorsko-urbanističke dokumentacije za prostorni plan općine Dugo Selo, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, travanj 1986, str. 112).

Na osnovi istraživanja J. KLEMENCA, *Archaeologische Karte von Jugoslavien: Blatt Zagreb*, Beograd, 1938, str. 108, možemo zaključiti da su te veze između Ščitarjeva i naselja s lijeve obale Save postojale još od rimskog doba, jer je ovuda tekao rimski put iz Andautonije i Velike Gorice preko Jelkovca na Donju Zelinu.

14

Rudolf BIČANIĆ, *Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji, 1750-1860*, JAZU, Zagreb, 1951, str. 30.

15

Kao bilješka 14, str. 44.

Summary Ksenija Marković The Master Carpenters of the Traditional Architecture in the Commune of Velika Gorica

The names of the carpenters who built the traditional timber houses in the Turopolje region can be retrieved from their inscriptions on gables, or other parts of the structure such as the beams in corridors (ganjčec), but also from oral testimony handed down to us. The inscriptions often include the year of construction and various ornamental designs, usually geometrical rather than figural. The timber houses built up to the Second World War indicate the religious and national affiliation through short slogans or the use of specific colours. Their simple techniques of building were probably already known in the

sixth century when the Slavs arrived in these parts and continued far into the twentieth century. They were determined both by natural materials – a profusion of native oak – and the cultural traditions of this area. The itinerant carpenters travelled in groups headed by a leader. The radius of their movement was not great, but it is worthy of note that building in neighbouring villages was more common than doing it in one's native place. The documentation found in the Regional Institute for the Protection of Cultural Monuments in Zagreb indicates that in the commune of Velika Gorica the construction of traditional timber (oak) buildings was particularly intensive in two periods: 1901–1913 and 1920–1939. After this the traditional techniques have mainly been employed in the building of summer kitchens and bread ovens.

Building in timber marks a certain traditional way of living in family communities which in Turopolje were common even in the ranks of the aristocracy.